

पुस्तक समीक्षा

पत्रकारितामा एआई
समाचार कक्षमा भित्रिएको रोचक बहस

सम्भवतः यति व्यवस्थित ढंगले एआईसँग पत्रकारितालाई जोडेर तयार पारिएको अर्को पुस्तक नेपाली भाषामा छैन ।
उपयोगी सामग्रीले भरिपूर्ण यो पुस्तकले नेपाली समाजमा नयाँ बहसको थालनी गरेको छ ।

■ सर्मिला न्यौपाने

कल्पना गर्नुहोस्, तपाईं एक व्यस्त समाचार कक्षमा हुनुहुन्छ । हातमा कफीको कप छ । भोलिको लागि तपाईंलाई तत्काल एउटा रोचक समाचार बनाउनुछ । पत्रिकाको डिजाइन हुने बेला भइसक्यो । अचानक तपाईं मोबाइलको स्क्रिनमा एउटा एआई उपकरणलाई आफूले लेखेको समाचार पठाउनुहुन्छ । एआई टुल्स भन्छ- म यो समाचारको तुरुन्तै तथ्य जाँच गर्छु र तपाईंलाई नयाँ कोणबाट पनि सुझाव दिन सक्छु !

यो कुनै विज्ञान चलचित्रको दृश्य होइन । नेपालका समाचार कक्षहरूमा अहिले एआईले प्रवेश गरिरहेको सन्दर्भमा यो एउटा सानो प्रतिनिधिमूलक उदाहरण मात्र हो ।

यसै सन्दर्भमा अजय शर्मा र शिव पुरीद्वारा लिखित 'पत्रकारितामा एआई' नामक पुस्तक प्रकाशनमा आएको छ । यस पुस्तकले पत्रकारिता क्षेत्रमा एआई प्रविधिसँग जोडिएका अनेकौं विषयलाई उजागर गरेको छ । यो नेपाली पत्रकारहरूको लागि एक महत्वपूर्ण पुस्तक र सन्दर्भ सामग्री बनेको छ, किनभने यो युग कृत्रिम बौद्धिकताको युग हो । कृत्रिम बौद्धिकताले पत्रकारिता जगतलाई प्रभावित पार्न थालिसकेको छ ।

यदि तपाईं पत्रकारिता जगतमा प्रविधिको प्रभावलाई बुझ्न चाहनुहुन्छ भने, यो पुस्तक अवश्य पढनुस् ।

एआईको तीव्र विकास र पत्रकारितामा यसले खेल्ने भूमिकालाई मध्यनजर गर्दै, एआईलाई अवसर र चुनौतीको रूपमा व्याख्या गर्दै लेखिएको यो पुस्तक आठ भागमा विभाजित छ । 'पत्रकारितामा एआई' पुस्तकले पत्रकारितामा यसको प्रभावका

अनेकन पक्षलाई रोचक र खोजमूलक शैलीमा प्रस्तुत गरेको छ ।

पहिलो अध्यायले एआईको इतिहास र विकासको चर्चा गर्छ । भनिन्छ, सन् १९५० को दशकबाटै कृत्रिम बौद्धिकतावारे चर्चा हुन थाल्यो । विद्वानहरूले एआईलाई 'के मान्छेले भैँ सोच्ने मेसिनको विकास सम्भव छ ?' भन्दै बहस थाले । यही क्रममा विकसित प्रविधि अर्थात् एआई आज समाचार कक्षको अभिन्न अंग बन्दै छ । पहिलो अध्यायले यस सन्दर्भलाई पर्याप्त रूपमा चर्चा गरेको छ ।

दोस्रो अध्यायले पत्रकारितामा एआईको आवश्यकता र सम्भावित चुनौतीहरूलाई स्पष्ट रूपमा देखाउने प्रयास गरेको छ । लेखकद्वयको दृष्टिकोण अनुसार, एआई पत्रकारिताको समग्र विकल्प होइन, एक सहयोगी साधक मात्र हो । जसरी विज्ञान चलचित्रहरूमा सुपरहिरोको साथी काममा आउँछ, किनकि विज्ञान चलचित्रमा सुपरहिरोकै भूमिका मुख्य हुन्छ । यस्तै, पत्रकारितामा एआईको भूमिका हुने कुरालाई यस अध्यायमा स्पष्ट पारिएको छ ।

विकसित केही एआई प्रविधिले डाटा विश्लेषण र तथ्य जाँचमा पत्रकारलाई सहयोग पुऱ्याउँदै मिथ्या सूचनाको प्रवाहलाई रोक्न महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्नेमा लेखकद्वय विश्वास गर्छन् ।

विश्वका प्रतिष्ठित मिडिया हाउसहरूमा एआईको प्रयोगका उदाहरण पुस्तकमा समावेश गरिएको छ । आवश्यक र सान्दर्भिक उदाहरणले पुस्तकलाई रोचक बनाएको छ ।

बिबिसी जस्ता समाचार संस्थाहरूले समेत एआईबाट समाचारको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गर्न प्रयोग गर्दै पत्रकारलाई सिर्जनात्मक समाचार बनाउन पनि प्रोत्साहित गराइरहेका छन् ।

नेपालमा पनि यो प्रविधि सूचनाको क्रान्तिको रूपमा सुरु हुँदैछ । थुप्रै मूलधारका मिडियाले एआईलाई समाचारजन्य सामग्रीको पुनर्संरचना र सम्पादनमा प्रयोग गर्दै आएका छन् । यस सन्दर्भलाई उदाहरणको रूपमा पुस्तकमा समावेश गरिएको छ ।

पुस्तकको सबैभन्दा आकर्षक पक्ष भनेको यसभित्र रहेका व्यावहारिक सुझावहरू हुन् । तपाईं एक रिपोर्टर हुनुहुन्छ र एआईले केही सिर्जनात्मक सूचना दिन्छ, जसले समाचारलाई अझ राम्रो बनाउन सक्छ । तर लेखकद्वय तथ्य जाँच, समाचारको सन्तुलन र मानवीय चेत कायम गर्न पत्रकारलाई यस पुस्तकमार्फत सुझाव दिन्छन् ।

डिजिटल सुरक्षाको सन्दर्भमा पुस्तकले पासवर्ड व्यवस्थापन गर्ने तरिका लगायतलाई पनि सिकाएको छ । प्राविधिक शब्दावलीलाई सरल भाषामा व्याख्या गरिएको छ ।

पुस्तकले एआईसँग जोडिएर पत्रकारिता गर्दा उत्पन्न हुन सक्ने चुनौतीहरू पनि उजागर गरेको छ । एआईमा भर परेर समाचार निर्माण गर्दा मानवीय संवेदनशीलता हराउन सक्छ र समाचार केवल यान्त्रिक बन्न सक्छ । लेखकद्वयले पत्रकारहरूलाई समाचार लेख्दा आफ्नो सिर्जनात्मकता र मौलिकता कायम गर्न सुझाव दिएका छन् ।

नेपालमा एआई प्रविधिमार्फत बनेका नक्कली अडियो र भिडियोहरूले विवाद सिर्जना गरेका उदाहरणसमेत छन् । लेखकद्वयले समाचारसँग

अनिवार्य जोडिने दायित्व र नैतिकताको महत्त्वलाई पुस्तकमार्फत जोड दिएका छन् ।

यदि तपाईं पत्रकार, विद्यार्थी वा प्रविधि प्रयोगमा उत्साही हुनुहुन्छ भने, 'पत्रकारितामा एआई' तपाईंको लागि सहयोगी पुस्तक हो । सम्भवतः यति व्यवस्थित ढङ्गले एआईसँग पत्रकारितालाई जोडेर तयार पारिएको अर्को

बिबिसीजस्ता समाचार संस्थाहरूले समेत एआईबाट समाचारको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गर्न प्रयोग गर्दै पत्रकारलाई सिर्जनात्मक समाचार बनाउन पनि प्रोत्साहित गराइरहेका छन् । नेपालमा पनि यो प्रविधि सूचनाको क्रान्तिका रूपमा सुरु हुँदै छ ।

पुस्तक नेपाली भाषामा छैन । उपयोगी सामग्रीले भरिपूर्ण यो पुस्तकले नेपाली समाजमा नयाँ बहसको थालनी गरेको छ । म लेखकद्वयलाई हार्दिक बधाई र शुभकामना दिन्छु ।

बागमती प्रदेश सरकार अन्तर्गत प्रेस रजिस्ट्रार कार्यालयले पत्रकारितासँग सम्बन्धित केही महत्वपूर्ण पुस्तक प्रकाशन गरेको छ । शर्मा र पुरीको यस पुस्तक पनि प्रेस रजिस्ट्रार कार्यालयले प्रकाशन गरेको छ । यस्ता पुस्तक प्रकाशन गर्न आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउन भूमिका खेल्ने प्रेस रजिस्ट्रार रेवतीप्रसाद सापकोटा पनि बधाईका पात्र हुन् ।

यो पुस्तकले नेपाली पत्रकारितालाई आधुनिक, गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री र सुरक्षित बनाउने दिशामा लैजान महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्छ । एआईले कलम चलाउँछ तर समाचारलाई सन्तुलनमा लेख्ने तपाईं नै हो । एआई कलम हो, विचार दिने तपाईं पत्रकार नै हो । यस कुरामा लेखकद्वयले पनि जोड दिएका छन् । यो पुस्तक पढेर तपाईंको समाचार निर्माण दृष्टिकोण बदलिन सक्छ, अब तपाईंको पालो- यसलाई पढ्नुहोस् र अनुभव साटासाट गर्नुहोस् ।

कविता

हतार भएकाहरू !

दिपक घिमिरे

मेरो प्रिय यार !
एक पटक आफूलाई हेर त,
यो हतारोमा तिम्रो ती पाइला-पाइलाले
कति फड्को एकै पटक मारे,
कति गर्हुंगा फड्काहरू एकै चोटि नाघे !
कस्तो हतार हो तिम्रीलाई ?
दौडने प्रतियोगितामा
स्वाँ-स्वाँ हुने गरी दगुरेर
प्रथम भएपछि पुरस्कार लिनु अघि नै
मरिहाल्छु कि भनेर
विस्तारै सास फेर्ने बानी तिम्रो
आज किन यति हतार ?

थाहा छ-
हतारमा छुटेकाहरू
फुसंदमा फर्कन चाहेर पनि
फर्कन सक्दैनन्
साथै राख्न मन भएकाहरूलाई
हातबाट छुटिसकेपछि
समाल्न सकिँदैन
एक पटक विवाह भइसकेकी स्त्री
पुरानै प्रेमीसँग
फर्केर आउन सकिदैनन्
एक पटक दुखाईदिएको मनलाई
जति मलहम-पट्टी लगाए पनि
ठिक पार्न सकिँदैन
निद्रामा मस्त मान्छेलाई
व्युँताईदिएपछि
ऊ फेरि निदाउन सक्दैन
सातै जुनी सँगै काट्ने
बचन दिएकाहरू
एकै जुनीमा छोडेर गइसकेपछि
सात जुनीको साथ हुँदैन

आँखामा राखेर सपना देखाउनेहरूको
आँखाबाट आँसु बनेर बगेपछि
फेरि त्यही आँखामा बस्न सकिँदैन
तिमीलाई चिनेका आँखाहरूबाट
जुन दिन अरुजान हुनेछौं,
त्यसपछि कहिल्यै
चिनजान हुँदैन
मलामी भएर गएकाहरू
म छुटेपछि
फेरि मलामी भएर
फर्कन सक्दैनन्
यो हतारको यात्रालाई
यतै कतै
बिसाउन मिल्दैन ?
मिल्छ भने
एक पटक बिसाऊ ।

तर याद गर-
बिसाउँदा
पैतालाले धुलो नटेक्नु,
किनकि
पैतालाले टेकेका धुलाहरू
फेरि पैताला
बन्न सक्दैनन् ।

मुक्तक

चार मुक्तक

कमला घिमिरे अधिकारी

१
ढकमक्क फूलले पनि भर्ने पछ् हजुर
जस्तोसुकै जंघार पनि तनै पछ् हजुर
दुःख, कष्ट सामना गर्ने साहस बटुल्दै जानु,
आलिसानमा बस्नेले पनि मनै पछ् हजुर ।

२
केही पाठ सिकाउँछ उकालीले, केही ओरालीले यहाँ
भरिएकोले भन्दा धेरै सिकन सकिन्छ रे खालीले यहाँ
जब आफूभित्रको वास्तविकता आफैँ थाहा पाइन्छ नि,
न त प्रशंसाले मक्ख पाछ्, न दुःखी बनाउँछ गालीले यहाँ ।

३
कठिन प्रश्नका हुन सक्छन् हजुर व्यक्तिको विज्ञताभित्र
र पनि चुपचाप हराईदिन सक्छन् रे दिमागकै शून्यताभित्र
स्पष्ट पार्न खोज्नेनन् र डगमगाउन पनि दिँदैनन् रे आफूलाई,
बुझ्न सक्नेले नै अनेकन् जवाफ भेट्लान् त्यही मौनताभित्र ।

४
हरेक संस्कृति र मौलिकता लुकेको चित्रको मिठास
लोलो पोतो घस्न नजानेको खरो चरित्रको मिठास
सानो-सानो कुरामा अल्फेकाले कसरी मूल्यांकन गर्छ र,
बुझेलाई मात्र त थाहा हुन्छ हजुर मौनताभित्रको मिठास ।